

Debreceni Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelvtudományi Tanszék

Asszonynévviseelés

Bodroghalomban

Témavezető:

Dr. Nyirkos István

nyugalmazott egyetemi tanár

Készítette:

Járdai Anikó

V. magyar pedagógia

Debrecen, 2007.

Tartalom

Bevezetés.....	3
I. Fejezet:	
Bodroghalom története és lakosságának statisztikai jellemzői.....	4
II. Fejezet:	
A tulajdonnév.....	9
III. Fejezet:	
A tulajdonnév meghatározása.....	11
IV. Fejezet:	
A személynevek definíciója.....	17
V. Fejezet:	
A családnevek eredetének vizsgálata.....	18
VI. Fejezet:	
Vezetéknév, családnév.....	21
VII. Fejezet:	
Európai asszonynévalkotás.....	24
VIII. Fejezet:	
A nők elnevezése.....	28
IX. Fejezet:	
Az asszonynevek történeti áttekintése.....	34
X. Fejezet:	
A családjogi törvény és annak módosítása.....	37

XI. Fejezet:	
Egy budapesti kutatás eredménye.....	40
XII. Fejezet:	
Bodroghalom asszonynévváltozatai	42
Összegzés.....	50
Felhasznált irodalom.....	51

Bevezetés

A nyelv több szempontból lehet vizsgálat tárgya. Kutathatjuk azt, hogy miként kapcsolódnak össze az egyes jelek egy nyelvi rendszeren belül, és így milyen szabályok határozzák meg egy adott nyelv jellemzőit. De vizsgálhatjuk azt is, hogy mi a viszony a nyelvi jelek és a valóság között, mennyiben tudja kifejezni a nyelv a körülöttünk lévő valóságot. Engem azonban elsősorban az érdekel, hogy a nyelv használatából következtetéseket tudunk levonni a nyelvet használó emberi közösségen belüli viszonyokra, így a nyelvhasználat elemzésével feltárulhatnak egy közösség szokásai, kultúrája, hagyománya, és a közösségen belül uralkodó felfogások.

Személyes érdeklődésem alapján arra gondoltam, hogy ezen az átfogó témán belül behatóbban foglalkozok az asszonynevekkel, mégpedig azokkal az asszonynevekkel, amelyeket szülőfalumban választottak, illetve választanak maguknak a házasságot kötő nők. A kutatási témám kiválasztását az indokolta, hogy kisgyermekkorom óta mindig is érdekelt a szülőfalum, Bodroghalom, története, és így az egyetemen tanultak segítségével jobban megismerhetem az ott élő emberek gondolkodását.

A kutatást a vizsgált témára vonatkozó elméleti anyag feldolgozásával kezdtem, ami, bevallom, nem volt egyszerű feladat. A tulajdonnevekről ugyanis rengeteg a szakirodalom, de az asszonynevekről nem sok van, amit tudtam volna hasznosítani az elképzelésemhez.

A szakdolgozatom írását az adatok felkutatásával folytattam. Édesanyám a Bodroghalmi Polgármesteri Hivatal egyik dolgozója és ő nagyon sokat segített a gyűjtésben. A felvett asszonynevekről így tudtam tájékozódni. Az adatgyűjtés folyamata során végig betartottam az adatvédelmi szabályokat.

1. fejezet

Bodroghalom története és lakosságának statisztikai jellemzői

A választott témára tekintettel először Bodroghalomnak azokat a földrajzi, történeti és demográfiai jellemzőit mutatom be, amelyeket fontosnak tartok az itt kialakult szokások megértéséhez.

A település Borsod-Abaúj-Zemplén megye északkeleti részén, a Bodroghalom közepén, a Sátoraljaújhelyt Cigánddal összekötő út mentén fekszik.

Területe: 26,66 km².

A falu első írásos említése 1358-ból való, a régészeti ásatások azonban sokkal régebbi korokról árulkodnak.

Az 1970-es években kelta kori temetőt tártak fel a községben a miskolci Herman Ottó Múzeum munkatársai. A millennium évében pedig 28 honfoglalás kori sírra bukkantak.

A község birtoktörténete meglehetősen egyszerű, mert a vizektől elzárt, főleg pákászattal és állattenyésztéssel foglalkozó falu nem tartozott a legjövendőbb birtokok közé. A Lukay (vagy Lukai), majd Bocskai, végül a Vécsey család tulajdona.

A falut 1927-ig Lukának hívták. 1358-ban találkozunk nevével (possession Luka), amikor Lukai János birtokot vesz Bereczki Jánostól.¹ 1405-ben Ágócsi László és Nagytárkányi István Luka birtokát Zendi Istvánnak és Kékedi István fiainak adják.² 1425-ben a Lukai család, 1438-tól 1569-ig az Ágóczy és Bacskay család birtoka³.

A falu nevére két magyarázat is kínálkozik. A „luka” szláv eredetű szó (mint például a Zagyva vagy a Csornikás), és magyarul rétet jelent. Lehetett ez a név adását indokoló körülmény. A község, különösen áradáskor, úgy körül volt véve vízzel, hogy Bereckiig lehetett csónakkal közlekedni. Tavaiban olyan lápok voltak, hogy 100 marhát is lebírtak. Nagy kiterjedésű gyékényeseiben még Géresről (Szlovákiai község) is jártak gyékényt szedni. A határt a Zsaró-felé (Zsaró egy tanya Bodroghalom határában) nagy erdők vették körül. Szántók csak a kiemelkedő helyek magasabb részein voltak: Kis- és Nagybármos, Kis- és Nagyvéghomok, Rókalyuk, Szilvás, Petetető.

A valószínűbb magyarázat azonban az, hogy a település a nevét egykori urairól, a Lukaiakról kapta. A középkori Magyarországon ugyanis szokás volt a településeket a birtokosok után elnevezni.⁴ Egyébként a *Luka* szó a *Lukács* keresztnév rövidebb alakja.

1541-ben 5 és fél, 1548-ban 16, illetve 17 portát írnak össze a faluban.⁵ 1572-ben viszont már csak 8 és fél portája volt. A szabad hajdúk és törökök pusztításait szépen mutatja, hogy 1603-ban 14 háza, 1605-ben 12 jobbágya, de 1609-ben már csak egy adózó portája volt. A különben is pusztuló lakosságot 1635-ben a pestis teljesen kipusztította.

Ezekből a zavaros időkből származik Vass János mondája a Vass János-tó elnevezése (ma már Var János legendának és Var János tónak nevezik). Vass János csónakján szállította át a törököt, és egyenként vízbe fojtotta őket.

A község újra benépesítése lassan ment. 1969-ben Révész János bíróságában Kapus Ferenc, Bodó János és Karászi nevét találjuk feljegyezve.

¹ Anjoukori Okmánytár Szerkesztő: Nagy Imre, Budapest, 1884. VII. 97. o.

² Mályusz Elemér: Zsigmond-kori Okmánytár. Budapest, 1956. II. 3925. o.

³ Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye. Szerk.: Borovszky Samu. Budapest, 1905. 78-79. o

⁴ mnytud. arts. klte. hu/onomural/gb/volumes/ou3/eredetiek/11-kristo-m.doc

⁵ Dica LVI. 4. 68. 109. Országos Levéltár.

A lakosság lassan szaporodott, többen a Rákóczi - féle szabadságharc után el is vándoroltak (a Nagykunságban van Luka családnév).

1720-ban Kovay Jankó bíróságában a következők a lakosok: Rác Pál, Kapros András, Fekete György, Kovács András, Nagy Imre, Rác János, Rad István.

A kép megváltozott a Bodrog és a Tisza szabályozása nyomán. Eltűnt a lápvilág, a mocsarak helyén termőterület keletkezett. Eltűnt a régi pákász világ, az állattenyésztés is háttérbe szorult, előtérbe került a földművelés. 1851-ben a lecsapolás előtt, amikor 324 lakosa volt a községnek, csak 312 hold volt a szántó. A lecsapolás által nyert földterület azonban nem a lakosság, hanem a Vécsey család tulajdonába ment.

A lecsapolás előtti szűk területre korlátozódott továbbra is a község lakosságának a birtoka. Érthető, hogy apró földjein nem tudott lépést tartani az egyre fejlődő és mindinkább több terméshozamot kívánó földműveléssel. Más munkaalkalom nem volt, egyetlen üzeme, a Vásárhelyi Nagy Sándor által 1891-ben létesített malom, ilyen szempontból nem jelentett semmit. 1888-1889-ben megkezdődött a kivándorlás.

A kivándorlás Bodroghalomban 1897-ben érte el a tetőfokát. Hivatalos adatok szerint 85 fő vándorolt ki, a valóságban azonban több, mert hivatalos statisztika nem veszi kivándoroltnak azokat, akik nem közvetlenül Bodroghalomból hagyták el az országot, hanem előbb máshová költöztek munkát keresni, és aztán csak onnan vándoroltak ki.

Bodroghalom szegény, lápi jobbágyközség volt. Házai nádból, paticsból készültek. A közlekedési útvonalakból szinte teljesen kirekedt.

Gyakran pusztított tűz és kolera. 1921-ben a malom is leégett. Egyhangú életét nem kavarták föl nagy események.⁶

Minthogy a *Luka* helynév miatt a lakosok gúnyolódásnak voltak kitéve, 1927-ben a községnek a Bodroghalomból homokbuckáira utaló *Bodroghalom* nevet adták.⁷

⁶ Ismerjük meg szülőföldünket! A Megyei Tanács VB Népművelési Osztályának kiadása, 1995. 26-27. o.

⁷ FNESZ 225. o. Bodroghalom szócikk

A ma 1500 lelkes Bodroghalmot érintetlen természeti környezet veszi körül. A község közel fekszik a magyar-szlovák határhoz, Sátoraljaújhelyhez és Sárospatakhoz egyaránt, amely adottságok hozzájárulhatnak további fejlődéséhez.

A település utcáin végigsétálva számos régi parasztházat láthatunk. A faluban az oktatási intézmények mellett házi orvosi szolgálat, gyógyszertár és posta működik. Katolikus és református templom is található a községben, ez utóbbi 1806-ban épült, késő barokk stílusban, de egyházuk 1670-től őriz úrasztali kelyhet. Míves faragású székelykapun át vezet az út a református templom bejáratához.⁸

A településen egy általános iskola és egy óvoda található a Molnár Mózes Általános Iskola és Alapfokú Művészeti Intézmény, az iskolában 137-en tanulnak, az óvoda létszáma pedig 50 fő.

Bodroghalomban alapszolgáltatási központ működik, ahol időskorúak nappali ellátásával, szociális étkeztetéssel, házi segítségnyújtással foglalkoznak. Működik még gyermekjóléti- és családsegítő szolgálat.

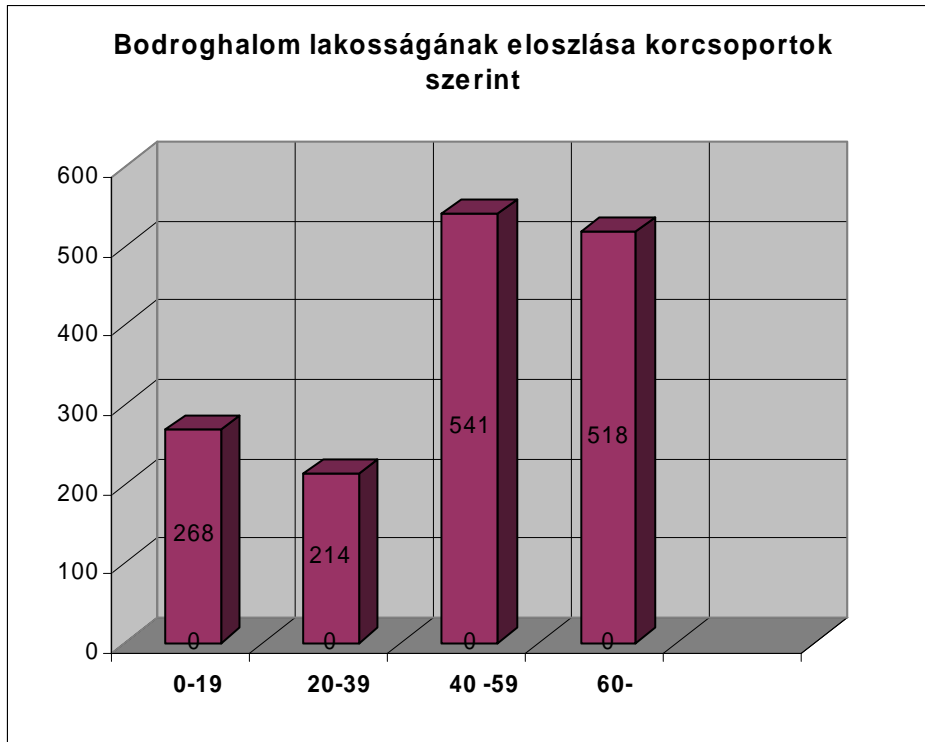
Rendszeres szociális segélyt 136 fő kap, a regisztrált munkanélküliek száma 167 fő.

A faluban leginkább mezőgazdasággal foglalkoznak többnyire családi vállalkozások formájában. A településen 2 mezőgazdasági vállalkozás működik, ami munkahelyet teremt a faluban élő emberek egy részének.

2007-es adatok alapján Bodroghalom lakossága:

Korosztály	Fő
0 – 19	268 fő
20 – 39	214 fő
40 – 59	541
60 -	518 fő
<i>Összesen:</i>	<i>1541 fő</i>

⁸ <http://www.belfoldiutazas.hu>

Az adatok azt mutatják, hogy a „korfa” távolról sem optimális (felfelé szélesedik), bár az utóbbi években a nagyfokú előregedés megállt, amit a 20 év alattiak számának növekedése jelez. A dolgozat szempontjából ennek azért van jelentősége, mert az idős emberek nagy létszáma – feltételezésem szerint – hagyománykövetőbbé teheti a fiatalabbakat is.

2. fejezet

A tulajdonnév

A kommunikációról szóló szakirodalom fölmérhetetlen mennyiségű. Mindemellet azt tapasztaljuk, hogy alig foglalkozik a tulajdonneveknek a gondolatközlésben betöltött szerepével, a neveknek a beszédben megjelenő problémájával.⁹

KARK POPPER szerint két szintet kell megkülönböztetnünk a nyelvhasználatban: az egyik alacsonyabb az érzelmi állapot kifejezésére szolgál, a másik a magasabb a gondolatok kifejezésére. Ezt CHOMSKY is elismeri, s azt állítja, hogy ezek a szakaszok nem hidalhatók át.¹⁰

A nyelvi jelekkel, tulajdonnevekkel történő kommunikáció azonban nem illeszthető be egyikbe sem, hanem a két kategória között helyezkedik el. A tulajdonnév-használat ugyanis nem érzelemkifejezés, de nem is gondolatközlés.

Meg kell vizsgálnunk azt a gondolkodási folyamatot, ami a tulajdonnév használata közben végbemegy. A gondolkodásnak három szintjét különböztetjük meg:

- A) a fogékony értelem,
- B) a normális értelem és
- C) a kreatív értelem.

A normális emberi értelemnek a második kategória felel meg, tehát a kommunikáció is ide tartozik. A nyelvi jelekkel történő azonosítás, vagyis a tulajdonnév-használat nem föltételezi újabb gondolatok megjelenését, a már ismerek mellé, hiszen az azonosításon kívül nem végez más tevékenységet az elme.

A névtan szempontjából is hasznosíthatóan különít el kétféle tudást PLÉH Csaba.¹¹ Az egyik szerinte az *intuitív tudás*. Ide soroljuk a betűk, a számjegyek fölismerését, s egyértelműen közéjük illeszthetnénk a tulajdonnevekkel történő azonosítást is.

A másik tudásszint a *kulturális tudás*, amelybe beletartozik a nyelvi szabályok rendszerének ismerete, a tulajdonképpeni kommunikáció, amit a névkutató csak a tulajdonnevek szerkezeti felépítésének vizsgálatakor érint.

⁹ Hajdú Mihály: Válogatott tanulmányok. Budapest 2003. 21. o.

¹⁰ Noam Chomsky: Nyelv és elme. Budapest 1968. 214. o.

¹¹ Pléh Csaba: A mondatmegértés a magyar nyelvben. Budapest 1998. 201- 202. o.

A névvel ellátott objektumokra jobban emlékeznek az emberek, ebből az következik, hogy a név könnyebben megmarad az ember tudatában, jobban emlékszik rá, mint magára az objektumra.

Ha azonban az objektum nincs a tudatunkban, akkor a neve könnyebben kiesik a tudatunkból.

3. fejezet

A tulajdonnév meghatározása

A nemzetközi és a magyar szakirodalom egyaránt sokat foglalkoztak a tulajdonnevek és a köznevek különbségével, vagyis a tulajdonnevek meghatározásának kérdésével. Ennek ellenére az a legvitatottabb, elfogadhatóan máig sem egyértelműen definiált sarokköve a névtudománynak. BÁRCZI Géza szerint egyáltalán nincs pontos határ a tulajdonnév és a közfőnév között.¹²

Akik a tulajdonnév meghatározásával foglalkoztak, egyetértettek abban, hogy a tulajdonnév nyelvi jel, hiszen az bármilyen alakú, nagyságú/terjedelmű, szerkezetű stb., mindenképpen azonos az emberi beszédképesség hangos, képszerű vagy gondolati megformálásával.

HAJDÚ Mihály az V. Magyar Nyelvtudományi Konferencián tartott előadásában azt mondta, hogy a tulajdonnév mondataalkotó elem, mondatelem.

A tulajdonnév szóértékű alakulat, mert úgy mondatelem, mint ahogy a főnév vagy a közszó vagy akár az anyagnév, gyűjtőnév is.

A névtan ma már önálló tudomány, de mivel a tulajdonnevek anyaga éppen úgy a nyelv, mint ahogy az emberi kommunikációnak, illetve az emberi gondolkodásnak is az, a tulajdonnevek tanulmányozása elsősorban a nyelvtudomány feladata a nyelvtudomány egyik alkotó eleme a névtudomány. Tehát a nyelvtudománynak is része a névtan. Ennek következtében érthető, hogy a tulajdonnevek elsődleges megközelítése eddig általában nyelvészeti szempontú volt, s minden bizonnyal a jövőben is szükséges lesz a nyelvtudomány tapasztalatainak, módszereinek, rendszerezésének, eredményeinek a fölhasználására.

A tulajdonnév meghatározásához közelebb visz TOLCSVAI NAGY Gábor miskolci előadása, amiben azt állapítja meg, hogy a név nem a nyelvi kritériumok, hanem a szociokulturális körülmények révén lesz név, és a hallgatónak, az olvasónak valahonnan tudnia kell, hogy a nyelvi entitás, ami elé kerül, név és nem más valami (főnév, nyelvtani csoport, frazéma, mondat).¹³

¹² Bárczi Géza: Megnyitó. In.: Névtudományi Vizsgálatok, 1958. 5-6. o.

¹³ Tolcsvai Nagy Gábor: Posztmodern névadás (A névjelleg változása). In.: Névtudomány és művelődéstörténet II. kötet 600-606. o.

HEGEDŰS Attila azt írja a Névtani Értesítőben, hogy a tulajdonnév lényege az azonosítás.¹⁴

A tulajdonnevek külön nyelvi rendszert alkotnak, ahol a tulajdonnév célja a tudattartalom azonosítása. A funkció oldaláról az azonosítás, a használó oldaláról pedig a tulajdonnevesítő szándék teszi tulajdonnévvé a tulajdonnevet. A tulajdonnév szövegkörnyezettől függetlenül, a szituáció függvényében identifikál.

A szövegkörnyezetet HEGEDŰS Attila¹⁴ sokkal általánosabban fogja fel, mint HAJDÚ. Semmi sem létezik szövegkörnyezettől függetlenül, mindennek van előzménye, következménye, története, történelme. A szituáció pedig az ő felfogásában egyenlő az aktuális szövegkörnyezettel.

Hegedűs azt írja, hogy egy nyelvi jel attól lesz az identifikáció elemévé, hogy egy adott szövegkörnyezetben jegyhozzáadás nélkül determinál, a tulajdonnév tehát a determináció emeltebb szintjén álló sajátos jel. Természetesen csak úgy válhat egy jel tulajdonnévvé, ha a használó szándéka így akarja.

Éppen ezért teljes mértékig egyet ért HAJDÚ Mihállyal abban, hogy minden nyelvi jel tulajdonnév, amit alkotója vagy használója annak tekint.

HAJDÚ Mihály szerint a tulajdonnév nem illeszthető be a kommunikáció céljára használatos nyelv rendszerébe. Mivel alapvető célja az azonosítás, egy sajátos, párhuzamos rendszert alkot.¹⁴

KIEFER Ferenc: Mi a tulajdonnév?¹⁵ című cikkében a következő megállapításokat teszi:

A tulajdonnév jelentése több szempontból vizsgálható. A vizsgálatok egyik része történeti szempontú, s arra a kérdésre keres választ, hogy hogyan jött létre egy-egy tulajdonnév, hogy mi lehetett az eredeti jelentése.

Ezeknek a kutatásoknak kultúrtörténeti szempontból igen nagy a jelentőségük, de a tulajdonneveknek a nyelvi rendszerben betöltött helyéről nem vallanak.

¹⁴ Hegedűs Attila: Mi a tulajdonnév? In.: Névtani értesítő 21.sz., Budapest, 1999

¹⁵ Kiefer Ferenc: Mi a tulajdonnév? In.: Névtudomány és művelődéstörténet 234-237.o.

Az, hogy a Nagy családnév keletkezése a nagy melléknévvel jelölt tulajdonsággal függ össze, és hogy Klára nevünk alapja a Clarus szó, aminek 'híres, ragyogó, tiszta, kitűnő' a jelentése, és hogy a név eredetileg férfinév volt Clarus formájában, amely azonban az idők során teljesen kihalt, semmit sem mond a Nagy Klára tulajdonnév szinkron jelentéséről.

Azt is világosan kell látnunk, hogy nem föltétlenül minden szinkron jellegű vizsgálat releváns kérdésfeltevésünk szempontjából.

Így a névadási szokásokkal foglalkozó, szociolingvisztikai szempontokat is figyelembe vevő kutatás aligha segíthet nekünk, kérdésünk megválaszolásánál. Az például, hogy mennyire elterjedt a Klára név, semmiben nem járul hozzá a tulajdonnév jelentésének tisztázásához.

A „Mit jelent a tulajdonnév?” kérdésre tulajdonképpen csak akkor tudunk válaszolni, ha előtte tisztázzuk, hogy milyen jelentés érdekel bennünket. A Klára szónak lehet számunkra érzelmi jelentése, de ennek nincs sok köze a Klára név nyelvi jelentéséhez.

A *Klára* névhez fűződő érzelmi jelentés azokkal a tapasztalatokkal, ismeretekkel függ össze, amelyeket egy (vagy több) a *Klára* nevet viselő személlyel kapcsolatban szereztünk. Ugyanez vonatkozik az úgynevezett asszociatív jelentésre is. Az, hogy egy névről mi jut eszünkbe, független a név nyelvi jelentésétől.

Mit jelent tehát a tulajdonnév? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához először is szükségünk van a jelentéelmélet egy fontos különbségtételére: a jel jelentésétől meg kell különböztetnünk a jel vonatkozását.

A tulajdonnév és a köznév között tehát az egyik lényeges különbség abban áll, hogy míg a tulajdonnévnek név jellegénél fogva van vonatkozása, a köznévnél a vonatkozáshoz más feltételnek is teljesülnie kell.

A tulajdonnév és a köznév között azonban van még egy döntő különbség.

A tulajdonnév csak akkor használható valamire, ha e valami és a név között egy bizonyos pragmatikai viszony áll fenn, vagyis ha ez a valami a szóban forgó nevet megfelelő körülmények között kapta.

Hol is tartunk tehát?

A tulajdonnév szintaktikailag főnév, szemantikailag pedig név. A név és viselője között pragmatikai kapcsolatnak kell fennállnia. A tulajdonnévnek név voltából következően van vonatkozása. Vajon kimerül-e a tulajdonnév logikai jelentése a név jegyben? Mivel a szintaktikailag összetett tulajdonnevekkel kapcsolatban egyéb problémák is felmerülhetnek, a következőkben a szintaktikailag nem összetett tulajdonnevek vizsgálatára szorítkozunk.

Ha a *Nagy Klára* nevet halljuk, számunkra magától értetődőnek tűnhet, hogy nőnemű személyről van szó. De vajon ez hozzátartozik-e tulajdonnév jelentéséhez? Talán még arra is gondolhatnánk, hogy a *Nagy Klára* névvel jelölt személy nemzeti hovatartozása is része a név logikai jelentésének (tehát az, hogy Nagy Klára magyar). Könnyen belátható azonban, hogy mindez nem tartozhat hozzá a tulajdonnév logikai jelentéséhez.

A tulajdonnév jelentését nem szabad összetévesztenünk azzal, amit a tulajdonnévről tudunk (például a tulajdonnév eredetére vonatkozó ismereteinkkel).

Arra a következtetésre kell tehát jutnunk, hogy a tulajdonnév logikai jelentése kizárólag a tulajdonnév név voltára vonatkozik, s egyéb jelentéselemet nem tartalmaz. Ahogy a tulajdonnév logikai jelentésének nem lehet része az, amit a tulajdonnévről tudunk, nem tartozhat a tulajdonnév logikai jelentéséhez az sem, amit viselőjéről tudunk.

Ha a tulajdonnév jelentésének köze lenne ahhoz, amit a tulajdonnévről vagy annak viselőjéről tudunk, akkor minden tulajdonnévnek potenciálisan meghatározatlanul sok jelentése lenne (hiszen egy-egy tulajdonnév a legtöbb ember számára más jelentéssel bírna), ami nyilvánvalóan nem áll.

A fentiekből most már az következik, hogy minden tulajdonnévnek ugyanaz a logikai jelentése, a tulajdonnevek között tehát nincs ebből a szempontból különbség.

A tulajdonnév logikai-lexikai jelentése a mondatbéli kontextus alapján további szemantikai elemekkel egészül ki. Nem mindennapi ismereteinkre támaszkodunk, hanem a mondatban előforduló egyéb lexikai elemek logikai jelentésére.

A tulajdonnévnek ily módon kapott szemantikai anyagát nevezhetjük a tulajdonnév kontextusbeli jelentésének.

Összegezőképpen tehát azt mondhatjuk, hogy a kontextus alapján egy tulajdonnév eredeti jelentése eltolódhat. Ezt a jelenséget kontextuális jelentés eltolódásnak nevezhetjük.

Kontextuális jelentés eltolódás nem csak tulajdonneveknél lépett fel. A tulajdonnév jelentésének leírásához tartoznak azok a szabályok is, amelyek megmondják, hogy milyen esetben nincs a tulajdonnévnek vonatkozása.

Az irodalomban különbséget szoktak tenni a tulajdonnév használata és említése között. A tulajdonnévnek általában csak akkor van vonatkozása, ha tulajdonnévként használjuk; ha említjük, akkor nem kell, hogy legyen vonatkozása.

A probléma tehát abból áll, hogy pontosan kell tudnunk jellemezni azokat a kontextusokat, amelyekben a tulajdonnevet csupán említjük, de nem használjuk.

A tulajdonnév jelentésének és használati szabályainak vizsgálata az általános nyelvtudománynak is fontos területe.

Eredményként annyit máris elkönnyelhetünk, hogy ma már tisztábban látjuk a tulajdonnév nyelvi jelentésének a mibenlétét, ennek a jelentésnek különböző aspektusait. A jel jelentése és annak vonatkozása közti különbségtevés is fontos vívmánya az újabb kor nyelvtudományának.

Ezt a meglátást a tulajdonnév jelentésének leírásánál sem hagyhatjuk figyelmen kívül.

És azt is fontos megjegyeznünk, hogy a tulajdonnév nyelvi jelentésének nem lehet része az, amit a tulajdonnév viselőjétől tudunk.¹⁶

A társadalom jelentősége a tulajdonnévvé válásban, közszavakban tulajdonnévül való elfogadásában kétségtelenül nagy, mellőzhetetlen a meghatározás keresésekor.

Mindenképpen bizonyos társadalmi, csoportnyelvi megállapodás, előzetes tudás szükséges ahhoz, hogy tulajdonnévként jelenjék meg egy nyelvi jel a kommunikációban. Ez, vagyis hogy a beszélőnek és a hallgató(k)nak egyértelműen tudni kell azt, hogy a most hallott nyelvi jelet tulajdonnévnek kell tekinteni vagy csak közzónak, elengedhetetlen.

¹⁶ Kiefer Ferenc: Mi a tulajdonnév? In.: Névtudomány és művelődéstörténet 234-237.o.

Mindezek alapján úgy lehetne meghatározni a tulajdonnevet, hogy mindaz annak számít, amit egy bizonyos közösség annak ismer, annak elfogad. Arra a következtetésre is juthatunk, hogy tulajdonnevet alkotni mindenkinek joga van, lehetősége van. Az ő általa tulajdonnévként használt nyelvi jel akkor is az, ha senki más nem tud róla, így el nem fogadhatja, tehát közösségi érvényűvé nem válik.

Minden nyelvi jel tulajdonnév, amit alkotója vagy használója annak tekint.

A személynevek tanulmányozása bepillantást enged egyes korok és népek névadási szokásaiba.

Bár egyező vonások is bőven akadnak az ókori és a korai középkori névanyagban, mégis különböznek típusukat tekintve a zsidó, görög, római, germán és szláv, valamint az ótörök személynevek.

A vezetéknevekben, pedig az egész középkor tükröződik: foglalkozások, ruházat, a falusi és városi élet gúnyolódása stb. A névmágia és a névtabu is nagy szerepet játszott a régi névadásban.

A gonosz szellemektől, démonoktól való félelem adatta az ilyen középkori neveket, mint Nemél, Nemvaló, Beteg, Csúnya.

Ilyen nevekkkel akarták az ártó démonokat az újszülöttektől távol tartani.

Előfordul, hogy egyes népek, nemzetek tabuként kezelnek neveket. Gyakran adtak kívánságneveket, hogy az újszülött előnyös tulajdonságokkal, fényes jövővel rendelkezzen.

A nevek elterjedésében és életében igen nagy szerepe van a névdivatnak. Legyőzetésük után a kelta gallonok csakhamar római neveket vettek föl, a romanizált gallok pedig néhány évszázad múlva germánokat. Nálunk az eredeti nevek mellett a honfoglaláskor és még később is egy ideig török, majd szláv nevek jöttek divatba.

Bár a névdivat minden korban éreztette hatását, mégis a nevek szinte nyelvemlékként őriznek ősi szavakat, mint a gyula (egy méltóságnév) és a Levente (lévő, létező). A vezetéknevek régi kihalt foglalkozásneveket mentettek meg az utókornak, mint a Sütő, Verő, Kaszab. Kihalt népek nevét: Kun, Besenyő, Kalász ma már nem használatos keresztneveket: Keresztes, Gál, Fábián.¹⁷

¹⁷ Kálmán Béla: A nevek világa. Budapest, 1973. 14. o.

4. fejezet

A személynevek definíciója

A személynevek eredeti funkciója egy-egy személy egyértelmű azonosítása és megkülönböztetése. Ezt a funkciót a személynév csak addig képes betölteni, amíg túlságosan sok azonos nevű személy térbeli időbeli közelsége zavaró polyszemiát nem eredményez.

A személynév a teljes egyéni névnek egy eleme. Önálló használatának köre elsősorban a magánélet, a személyes érintkezés szférája. A személynév használata bizonyos mértékig összefügg a tegezéssel is. A személynéven való egyoldalú szólítás, akárcsak az egyoldalú tegezés, társadalmilag "lefelé" irányú.

A névadás természetes ősi módja, a motivált, leíró név adása, amikor az elnevezés alapja az elnevezendőnek valamely jellegzetessége, a személynévadásnál igen kis mértékben érvényesül.

Leíró értékű névadási motívumként legfőbb a születés körülményi jöhetnek szóba: helye, ideje, sorrendisége, rendellenessége.¹⁸

¹⁸ Kálmán Béla: A nevek világa. Budapest. 1973 46-47. o.

5. fejezet

A családnevek eredetének vizsgálata

A családnevek meghatározása nem egyszerű és nem is egyértelmű a magyar szakirodalomban. Családnévnek ugyanis csak akkor tekintünk egy névtípust, amikor az valóban a családot jelöli, tehát az egész család, a fölmenők és leszármazottak viselik, vagyis öröklődik.

Az öröklődés előtti időszakban az egyénnév mellett álló kiegészítések meghatározására a másodlagos név vagy másodlagos névelem terminus technikus mellett előfordul a körülírás, meghatározó körülírás, közelebbi meghatározás is.

FEHÉRTÓI Katalin következetesen a megkülönböztető név terminust használja, s ilyen kétségtelenül több is állhatott egy-egy név mellett.

A latin nyelv használói ezeket a névelemeket sokszor az egyénnév mögé írták, de a szóbeli használatban, mivel kijelölő jelzők voltak, finnugor nyelvek szabályszerűsége szerint az egyénnév elé kerültek, s hamar kialakulhatott a vezetéknev meghatározásuk. Ennek első előfordulására 1519-től találunk feljegyzéseket, de nyilván előbb is ezt használták.¹⁹

J. SOLTÉSZ Katalin szerint a vezetéknev olyan egyéni név melletti névelem, amely független az örökösödéstől, tehát néha öröklődik, néha nem, a családnév, pedig öröklődő vezetéknev.²⁰

HAJDÚ Mihály szerint a vezetéknev és a családnév a szaknyelvben nem tekinthető külön jelentésű szónak, s fölváltva használható, éppen úgy, mint az angolban a family name és a surname, jóllehet ez utóbbinak van 'népszerű vagy állandó ragadványnev' és 'második keresztnév' jelentése is.²¹

¹⁹ Fehértói Katalin: A XIV. századi megkülönböztető nevek. Budapest, 1969. in.: Nyelvtudományi Értesítő 68.sz.

²⁰ J. Soltész Katalin: A tulajdonnev funkciója és jelentése. Budapest, 1979. 51. o.

²¹ Hajdú Mihály: A személynevek és az egyéb tulajdonnevek gyűjtése, kutatása (1980- 1986). Névtudomány és művelődéstörténet 183. sz

Családneveink gyakoriak, történelmiak, régies helyesírásúak, vagy jelentésük társító jellege, illetőleg hangalakja miatt felvételre nem ajánlhatók.

Magyar hangzású az a családnév, amelyik nem sajátosan németes, szlávós, romános, latinus, görögös stb., ugyanakkor beleillik a magyar névtípusok hangtani, alaktani és jelentéstani rendszerébe. Egy-egy névnek persze több nyelvben is lehet hazai csengése.

Ennek három oka van.

1. A keresztény történelmű népek keresztnévanyagának, pontosabban keresztény utónévanyagának egy részéből családnév is keletkezett, vagyis az utónévrokonság családnévrokonság forrásává vált.

2. A kicsinyítő képzők sok nem rokon nyelvcsaládban is hasonlítanak egymásra. A hasonló keresztnévek hasonló becenévképzői így természetesen sok hasonló családnévet is eredményeznek, például *Barta, Mikes, Sima*.

3. Főként a rövidebb családnevekben sok a véletlen alaki hasonlóság, például magyar és olasz Balla, magyar Grétsy, olasz Greci, magyar Ladó, olasz és spanyol Lado stb. Éppen ezért egy névről csak belülről, magyar szemmel lehet eldönteni, hogy magyar hangzásúnak tekinthető-e vagy nem.

A hangzás mellett persze a helyesírás is számít. Régies helyesírású nevet nem lehet fölvenni, az idegen betűt tartalmazó nevet, pedig nem lehet magyar névnek tekinteni. Például: *Kirsch, Kotschy, Paisch*.

Nem tartjuk magyar hangzásúnak a szokatlan mássalhangzótorlódással kezdődő idegen eredetű neveket sem, például *Dmuhács, Dzvonár*.

LADÓ hangsúlyozza, hogy a családnév egyetlenegy apai ági ős anyanyelvi állapotára, esetleg származásra utal, de ezekre sem mindig egyértelműen. Kutatási alapelve az, hogy a névviselő származását a legnagyobb tisztelettel kell szemlélnünk. A származásról senki sem tehet, ezért az sem helyes, ha szégyelljük azt, de az sem, ha büszkék vagyunk rá.

E tekintetben még sok gátlást, tévhitet, hiúságot és félelmet kell megszüntetnünk, hogy a Kárpát-medence családnévanyaga ne elválasztó ék, hanem összekötő kapocs legyen jobb sorsra érdemes közös jövőnk évszázadaiban.²²

²² Ladó János: Mi a magyar családnév? In.: Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160.sz. 51. o.

6. fejezet

Vezetéknév, családnév

Vezetéknévnek nevezzük a teljes egyéni névnek a személynév melletti második, állandósult elemét, tekintet nélkül arra, hogy öröklődő-e vagy sem. A családnév eszerint öröklődő vezetéknév. Az öröklődésben a névvé válás folyamata, a köznévi jelentés háttérébe szorulása mutatkozik meg.

A névadás motívumai a névviselő valamely jellemző tulajdonsága, foglalkozása, származása, apja neve, de ezeken kívül is szinte beláthatatlanul sokfélék lehetnek. Ugyanakkor a vezetéknév motivációja háttérbe szorul, leíró értéke, pedig elvesz, amikor öröklődővé válik és az utódra már nem illik. A névviselő neméről a családnév csak azokban a nyelvekben tájékoztat, ahol külön nőnemű alakja van: az oroszban, a lengyelben, a csehben, a szlovákban.

Például a lengyel családnevek egy része még a női névviselő családi állapotát is kifejezi, lévén kétféle nőnemű alakja: *Kowalowa Kowal* felesége, *Kowalowna* pedig *Kowal* lánya.²³

A nő az osztálytársadalomban elfoglalt szerepénél fogva a férfinak volt alárendelve. A férjzett nő minden esetben férje nevét viseli. A még férjhez nem ment lányok osztályhelyzetüknek megfelelően egy kételemű nevet viselnek *Theoreok Marta*.

Az özvegyek néha megtartják férjük nevét, máskor visszatérnek lánynevükhöz.

A nő – alárendelt szerepénél fogva – nem volt családfő, s így keresztnéve nem hatott utódai másodlagos neveinek a kialakulásánál.

Kivételt képeznek azok az esetek, amikor a nő özvegyen maradt.

Ebben az esetben gyermekei másodlagos névelemül átvehették anyjuk nevét is. Így jöttek létre az anyanevekből alakult másodlagos nevek, amelyek családnévvé is válhattak.

²³ J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Budapest, 1979. 51-55. o.

A XVIII. században a családnevek egyes típusai erősen hozzákapcsolódtak egy-egy társadalmi osztályhoz. Az osztályviszonyoktól erősen befolyásolt kételemű névadás ennek a korszaknak a végére már jórészt minden társadalmi rétegben meghozta az öröklődő családnevek kialakulását.

Az egyes osztályokhoz kapcsolódó családnévtípusok kialakulását ebben a korban is materiális tényezők okozták és irányították. Ekkor azonban még csak a családnevek kialakulásáról lehet szó és nem a végső megszilárdulásukról, arról ugyanis még nem beszéltünk.

A XII. század elejével körülbelül lezártunk tekintjük azt a kort, amelyben a gazdasági és társadalmi tényezők hatása folytán az egyén egyelemű nevéhez, másodlagos névelemhez is kapcsolódik.

Az a tény azonban, hogy ez a másodlagos névelem az egyénhez is kapcsolódott, meg öröklődő, nemzedékről-nemzedékre szálló névalakulat is volt, azt eredményezte, hogy az egyén megnevezésére a keresztnéven kívül gyakran már két másodlagos névelem is rendelkezésre állott.

Ott volt ugyanis egyrészt az egyénhez mindenkor kapcsolódó ragadványnév s ott volt másrészt az apától örökölt családnév is. A két név küzdelme az egyén s rajta keresztül utódai nevében azt eredményezte, hogy a családnevek teljes megszilárdulásáról még sokáig: a rendszeres anyakönyvezés bevezetéséig nem beszélhetünk.

Még a múlt századból is vannak példáink a családnevek spontán minden külső erőszaktól mentes megváltoztatására. Ezért kellett tehát az előzőekben az öröklődő névadás, a családnevek kialakulásáról beszélnünk, s ezért nem nevezhetjük még a XVI. századot sem a családnevek megszilárdulása korának.

Ez alól nem kivétel egyetlen társadalmi osztály sem, egyetlen réteg sem.

Mégis kétségtelen és a korábban elmondottak alapján érthető is, hogy a nemesi nevek jóval stabilabbak, állandóbbak voltak a jobbágyosztály neveinél és még a polgárneveknél is.

A két másodlagos névelem küzdelme már korán észlelhető.

Ennek a névadási sajátosságnak a rögzítése volt a XVII. és XVIII században olyan divatos latinforma: az írásbeliség – alias – nevei. Figyelemre méltó, hogy az alias – nevek túlnyomó része két típusba tartozik: a helységnevekből *-i*-vel képzett és a foglalkozást feltüntető személynevek csoportjába.

Az egyénnek ugyanis oly erők voltak ezek a meghatározói: a születési helyéről való elszármazása és a foglalkozása, hogy a már kialakult kételemű személynevet még egy új harmadlagos névelemmel toldották meg. Az alias –nevek tehát azt az állapotot tükrözik, amikor az egyénnek már három neve van.

A nevek változása, alakulása tehát állandóan tartó folyamat. Jóllehet az anyakönyvezés óta a negyedik névelem kialakulása, fejlődése napjainkban is tart.

A családnevek ma és már több mint egy évszázad óta csak mesterséges úton változnak. A mesterséges névváltozás azonban nem jelenti azt, hogy ez a folyamat véletlen vagy ötletszerű.

Itt is külső tényezők a termelőeszközök, a társadalmi formák és a gondolkodás, ízlés alakulása határozzák meg a fejlődés menetét.²⁴

²⁴ Benkő Loránd: A régi magyar személynévtudás. Budapest, 1949.

7. fejezet

Európai asszonynévalkotás

Európában és az Európából kirajzott népességű országokban a nő, amikor férjhez megy, apjától örökölt családnevét felcseréli a férje családnevére. Mint minden névváltoztatás, ez is megbontja a jel és denotátum viszonyát, megzavarja az azonosítást, noha funkciója van, azt fejezi ki, hogy a nő ezen túl nem apja, hanem férje családjához tartozik.

Ez a funkció is formálissá válik azonban, ha a házasságot felbontják, különösen, ha a volt férj újra megházasodik. A névváltoztatás a legtöbb országban a családnévre korlátozódik, személynevét a nő megtartja: arra, hogy a családnév a férj neve és nem az apáé, a spanyolban a de partikula mutat, a görögben a név genitivusi alakja, a lengyel családnevek ez részében a végződés, másutt a Madame, Mrs, Frau, stb. kiegészítés.

Ilyen kiegészítés híján a név a családi állapotról nem közöl információt.

Némely országban, az asszonynevekben a férjnek nemcsak családneve, hanem személyneve is szerepel „a házassági viszonyra utaló toldással”, ahogy ezt a magyar jogszabály megfogalmazza.

Ez a *Molnár Jánosné, Mrs. John Miller, Mme Jean Meunier* típus a nőt pusztán a férj függelékeként tünteti fel, személyazonosságát teljesen elfödi, nemcsak megnehezíti, hanem egyenesen lehetetlenné teszi az azonosítást, a férj többszöri házasságkötése esetén az egymást követő feleségek megkülönböztetését.

Nem csoda, hogy a célszerűtlen, sőt „népszerűtlen” névképződménynek erős versenytársa a női személynevet megőrző (*Mrs*) *Anne Miller*, (*Mme*) *Anne Meunier* típus: a hivatalos iratokon kívül általában ezt a formát használják.

A korábbi magyar helyzet az volt, hogy az a név, amely a magyar nők személyi igazolványának "utónév" rovatában szerepelt, sem nyelvtani, sem funkcionális szempontból nem volt igazi tulajdonnév.

Nem volt használható sem megszólításra, sem személyemléítésre, nem volt alkalmas sem azonosításra, sem megkülönböztetésre, tehát nem tölti be a tulajdonnév funkcióját. Tulajdonképpen a *-né* képző nem is a férfi személynév, hanem a teljes egyéni név toldaléka: nem Molnár + Jánosné az asszonynév szerkezet, hanem Molnár János + né.

Ez azt jelenti, hogy a magyar asszonynak nem volt személyneve. A „leánykori családi és utónevet” a hivatalos iratok az „előző név” -vel, tehát az esetleges névváltoztatáskor elhagyott névvel szorították egy rovatba. A női személynevét a magyar asszony úgyszólván illegálisan viselte.

Ez a fajta magyar asszonynév teljesen használhatatlan volt a magyar nyelvterületen kívül. A *-né* képzővel akkor is baj van, ha a magyar nő magyar hatóság előtt külföldi férfival köt házasságot; az európai típusú név esetében nincs olyan nagy probléma, de mihez kezdünk, ha a férj neve esetleg Nguyen Minc Vi?

A nők társadalmi szerepének megnövekedésével, a női egyenjogúság megvalósulásával párhuzamosan terjed az a jelenség, hogy az asszonyok leánykori nevükön szerepelnek a nyilvánosság előtt.

Ennek a gyakorlatnak a gyökerei megvannak a nép névhasználatában. Terjesztője elsősorban az első olyan életpálya, ahol a nők egyenrangúságra tettek szert: pl.: a színészet.

A színésznőkön kívül író nők is megtartották már a múlt században is lánynevüket. Ma is elsősorban színésznők, író nők, színművésznők, képző és iparművésznők következetesen a lánynév megtartásában: a politika, a tudomány és a sport világában még találkozunk asszonynevekkel is.

Jó áthidaló megoldás a férj *-né* képzős családnevének és a leánykori névnek az együttes viselése.

Ez a névforma megfelelően betölti az azonosító funkciót, a házasságra vonatkozó információt, pedig egyértelműben közli, mint a többi európai nyelvnek ezzel párhuzamos *Annette von Drioste-Hülshoff*, *Marcelina Desbordws-Valmore* néptípusai, amelyekből nem derül ki, melyik névelem a férj neve.

Az asszonynevek eltörlésének gondolatát HEXENDORF Edit vetette föl.

Ha a férfi nem változtatja meg házasságkötéskor a nevét, és nem tünteti fel nevében a családi állapotát, ne tegye ezt a nő sem.

A javaslattevők is tisztában vannak azzal, hogy az asszonynevek eltörlése pillanatnyilag még utópia. Csak akkor következhet be, ha megvalósul a nők teljes egyenjogúsága, ezen belül a férjes és férjetlen nők egyenjogúsága is.²⁵

Az asszonynevekben az a társadalmi állapot tükröződik, hogy a feleség a férj függvénye, másrészt azonban egy bizonyos életkoron túl, lánynak lenni szinte szégyen. Ez a szemlélet ma még korántsem tekinthető meghaladottnak.

Az asszonynév nyelvi értéke tehát nem több mint ennek a társadalmi állapotnak a tükrözése.²⁶

A személynévkutatásban a gazdag szakirodalommal rendelkező, sok szempontból és több vonatkozásban vizsgált család- kereszt- vagy ragadványnevekhez viszonyítva az asszonynevek sokkal kisebb szerepet kaptak.

Leginkább csak néhány komplex, egy-egy település névanyagát egészében vizsgáló felmérés érinti ennek a névtípusnak a problémáját, valamint megemlítendő még az a széles körű nyelvhelyességi vita a 60-as évek végéről, amely akkoriban még az asszonynév használat körül, a törvényi szabályozás kapcsán folyt.

Csekély tehát a szakirodalom és elsősorban történeti aspektusú.

Mindez azonban természetesnek mondható, hiszen az a tény hogy az asszonynév tulajdonképpen két másik névtípusnak, a családnévnek és a keresztnévnek a variációja, jelentősen leszűkíti a vizsgálódás lehetőségeit, szükségszerűen a névhasználat szempontjára.

²⁵ Hexendorf Edit: A nőket jelölő névformák használatának kérdéséhez. Nyr. 87: 422

²⁶ J. Soltész Katalin: A tulajdonnév funkciója és jelentése. Budapest 1979. 66-69. o.

A történeti megközelítés is érthető: az asszonynevek századunk második felében sokáig szigorú jogi szabályozás alatt álltak, s a mindössze kétféle választási lehetőség volt, valamint az a jól ismert, a nők társadalmi státuszából adódó helyzet, hogy a történetileg alapformának tekinthető Szabó Lászlóné típus.

A leánykori név megtartását csak egy-két szűkebb foglalkozási csoportot részesítette előnyben, ami szinte feleslegessé tette a névhasználati vizsgálódásokat.

8. fejezet

A nők elnevezése

A legtöbb európai országban az a szokás, hogy az asszony megtartja leánykori keresztnevét és felveszi férje vezetéknévét. Ha tehát Claudine Renard férjhez megy Jacques Leblanc-hoz, akkor hivatalosan Claudine Leblanc lesz a neve, ha leányuknak is a Claudine nevet adják, akkor azt is Claudine Leblanc-nak hívják. Ezért a nők neve elé rendszerint odaírják, Mm (madame, asszony), Mlle (mademoiselle, kisasszony), Mrs., Miss vagy Frau, Fraulein stb. jelzést.

A magyarban már a XVI. század második felében kialakult nagyjából a mai szokás. Az asszonyok többsége akkor is fölvette a férje teljes nevét, de a férje keresztnevéhez hozzáfűzte a *-né* képzőt.

Nagyon gyakran kiteszik még teljes leánykori nevüket, mint ma is főleg hivatalos iratokban. Nem ritka az sem ebben a korban, hogy a férj teljes neve mellé még az asszony keresztneve is odakerül.

Ma már több módon is nevezhetik az asszonyokat.

A mindennapi életben rendszerint csak a férje teljes nevével és a *-né* képzővel: Török Pálné. Hivatalos írásokban mindkét teljes nevét használják: Török Pálné Pándi Anna.

Művésznők, tudósok meg szokták tartani teljes leánynevüket. A művészvilágban semmi sem jelzi asszony voltukat, a tudós világban azonban a férje vezetéknéve *+né* képző megmarad, vagy még gyakrabban csak a férj vezetéknévének kezdőbetűjét tartják meg, Törökné Pándi Anna vagy T. Pándi Anna.

Egy negyedik mód is előfordul újabban, mivel külföldön általában a férj vezetéknévét és az asszony keresztnevét használják asszonynévnek, egyesek ezt a szokást utánozzák a magyarban is, tehát az előbbi példával *Török Anná*-nak mondja és írja magát.

Ez a szokás azonban merőben ellenkezik a magyar nyelvszokásokkal, és gyakorlati haszna sincs, tehát mindenképpen kerülendő.²⁷

1971. október végén megtartott országos nőkonferencia egyik munkabizottságában mégis az a nyelvszokásunkkal, nyelvhasználati hagyományunkkal fölöslegesen szembeszegülő javaslat hangzott el, hogy a nő fölvehesse férje vezetéknévét s mellé a saját utónevét, vagyis az előbb említett Kovács Kálmánné hivatalosan Kovács Margit nevet is viselhessen.

A nyelv nem osztályjelenség. A nyelv az egész társadalomé. Benne van a nyelvben minden valaha volt társadalmi osztály, réteg, csoport alkotó leleménye.

Hiszen Hunyadi Jánosné pontosan azt jelenti, amit a Hunyadi János felesége. A *-né* első írásos felbukkanása a XIII. század óta szinte mindig csakis ezt jelenti: 'feleség'.

A Hunyadi Erzsébet-féle névviselet, hiszen az ilyen névformában lemond a feleség a maga vezetéknévéről, csak kevésbé fontos egyéni neve, utóneve marad meg. Férjének családi neve uralkodik rajta.

KAHÁNA Mózes szövegéhez a kérdéshez. Ő arra hívja fel a figyelmet, hogy a *-né* alkalmazásával a férjes asszony egész neve elvész.

Hogyha az asszony a Kovács Kálmánné, Kovácsné-fajta formát választja, akkor valóban elvész leányneve. (De hát a maga akaratából történik így.)

Ha a Kovács Kálmánné Margit-fajtáját használja (szabad tetszése szerint), akkor megmarad teljes leányneve; megmarad ez még akkor is, ha férje nevéből csupán a K. betűt hagyja meg a neve előtt: K. Nagy Margit. Sőt a törvény arra is módot ad, hogy a férjes asszony csakis leánynevén szerepeljen.

KAHÁNA Mózes azt írja még egyik cikkében "Társadalmi - nőpolitikai - szempontból szinte mindegy, hogy a nő megtartja-e vagy sem a leánykori vezetéknévét, ez legfeljebb a nőnek kis személyi körében támaszthat kérdést, ám a családon és annak kis körén kívül teljesen mellékes; fontos csak az utónév (a keresztnév), így a nő utónevének (keresztnevének) "rehabilitására" helyezte a hangsúlyt.

²⁷ Kálmán Béla: A nevek világa. Budapest, 1973. 70-71. o.

KAHÁNA Mózes a *-né* képzőről a továbbiakban így vélekedik: „Már rég nem dagad tőle nemzeti önérzetünk, és nem emelkedik tőle nemzeti becsületünk a nagyvilágban, sőt.”

Aki sokfelé járt határainkon kívül, tudja, Los Angelesztől Párizsig, innen Isztambulig, Új-Delhiig, Indonéziáig, Polinéziáig ilyen nincs, és ha bárhol az érdeklődő emberek - ezek között barátaink - felfedezik, fejüket csóválva, alig hiszik el, hogy szocialista-kommunista hazánkban az asszony hivatalosan csak, mint férje "birtoka és függeléke szerepel".

Vissza kell térnünk a "függelék" ügyére. A *-né*-nek, mint szó függeléknek és a feleség, mint a férj függelék képes kifejezésének kérdésére.

Mire is jó ez a költői metafora? Minthogy a magyar úgynevezett agglutináló, toldalékoló nyelv, azt a jelentést, hogy 'valakinek a felesége' nemcsak így szószerkezettel, hanem külön szóelemmel, képzővel is kifejezhetjük, a *nő* főnévből *né*-vé lett toldalékkal. Kitűnő tömör nyelvi eszköz; mint sok más képzőnk, ez is hűbéri világban keletkezett, vagy indult el képzővé válásának útján.

A *Kovács Kálmánné* névszerkezet ennek a jogi ténymegállapító ítéletnek rövidült, csonka kifejezése: Kovács Kálmán felesége Nagy Margit. Ezzel szemben az idegen ihletésű Kovács Margit névformában a feleség keresztnéve valóban hűbéri nyerseséggel alája van rendelve a férj magasabb rendű családnevének.

S ezt tartják nálunk némelyek, nem is kevesen, bizonyára jó szándékkal, de merő tájékozatlanságból, nyelvi ideológiai tévedésből, na meg elég erős anyanyelvi öntudattal "korszerűbb"-nek "haladottabb"-nak.

SZABÓ T. Attila így ír a témáról. Ép nyelvérzékű, az öntudatos névhasználatra valamit is adó férjes nőnek a legutóbbi időkig sohasem jutott eszébe a Bartók Ferencné Nagy Márta, a Bartókné Nagy Márta vagy a B. Nagy Márta típusú név helyett a Bartók Márta- féle nevet használni. Csak az egykor külföldjáró és idegenmajmoló főrangúak között fordult elő elvétve, hogy főként francia és német hatásra alakult ki ez a típus.

Az ide sorolt névalakokat, vagy a leánykori teljes név és férj vezetéknevével alkotott háromtagú neveket használták a főrangú és még inkább az előkelősködő dzsentrí asszonyok.²⁸

LADÓ János megállapítja, hogy a Kovács Margit-féle névalaknak "hivatalos használatát semmiféle magyar jogszabály nem engedi meg", s ezért sem tetszik neki ez a névforma, mert félreértésre adhat okot. Csak a beavatottak tudják, hogy nem testvérekről vagy névrokonokról van szó, hanem házastársakról.

A Magyar Nyelv című folyóirat szerkesztősége hozzáfűzi ehhez, hogy az asszonynévnek nem kell tükröznie a "feleség jogállását", hiszen a leánynévnek az asszonynévként való használata sem tükrözi, S a férfinévből szintén nem tűnik ki, hogy viselője nős-e vagy nőtlen.²⁹

A magyar névkutatásnak mintegy a seregszemléje volt az 1958-ban megrendezett névtudományi konferencia.

Célkitűzése az volt, hogy az elmúlt tizenöt évnek a személynevekkel foglalkozó irodalmát nemcsak hogy begyűjtsék, hanem kritikailag vizsgálat alá vegyék.

BENKŐ Lóránd a következő feladatokat tűzi ki a személynévkutatás elé:

1. Folytatni kell az elmaradt anyaggyűjtést. Egyik legsürgősebb teendő a régi magyar személynévanyag összegyűjtése. Itt figyelembe kell venni, hogy a személynévanyag nemcsak a nyelvtudomány, hanem más tudományágak számára is forrásanyag.

2. Szükség van egyes nevek családjának aprólékos vizsgálatára, a nevek sajátosan grammatikai feldolgozására. De szükség van átfogóbb, elméleti eredményeket is hozó összefoglalásokra, a nevek strukturális vizsgálatára.

3. A névtudomány komplex kutatást igényel. Vizsgálni kell a nevek földrajzi elterjedését, társadalmi funkcióját, a névadás indítékait, a névdivat kérdéseit stb.

²⁸ Szabó T. Attila: Nyelv és múlt. Válogatott tanulmányok, cikkek III., Bukarest, 1972.

²⁹ Ferenczy Géza: Férjes nőink névviselése és egyenjogúságuk. In.: Magyar Nyelv 1972, LXVIII. évfolyam 462.o.

A személyneveket, mint a társadalom termékeit kell szemlélnünk.³⁰

MARTINKÓ András elveti azt a nálunk is általános felfogást, hogy a tulajdonnévnek nincs jelentése, csak identifikál.

Szerinte a tulajdonnév jelentése egyedi dolgokra vonatkozik, szemben a köznévi jelentéssel, amely általánosítás.

A köznévi hasonneműeket összekapcsol, és ezeket a különeműektől elkülöníti. A tulajdonnév általában nem igényli a szövegösszefüggés és a beszédhelyzet jelentésszükítő, meghatározó szerepét. A tulajdonnevek nem alkotnak rendszert; természetüknél fogva agrammatikusak.

MARTINKÓ megfogalmazásában a tulajdonnév jelentésének tartalma egyszer igen általános, például csak ennyi, hogy 'családnév' vagy tulajdonnév, máskor pedig, egy térben és időben meghatározott egyedi dologra vonatkozó tapasztalatok összege.

A másik hiányosság MARTINKÓ szerint az, hogy nem veszi figyelembe a jel társadalmi funkcióját, a jelentés társadalmi érvényét.

BENKŐ Loránd "A régi magyar személynévadás" című dolgozatában ezeket írja: "a személynévadás mögött meg kell keresnünk azt az alapot, amire az egész fölépül: a gazdasági fejlődést, a társadalmi fejlődést és ezekkel kapcsolatban az életformák és a gondolkodás alakulását."

Sokan hangsúlyozták a névdivat jelentőségét, a személynevek igen mozgékony, változékony voltát.

A személynevek a nyelvnek egyik alkotóeleme. A személynévészlet nemzedékről nemzedékre való továbbhagyományozódása azonban alapvetően más jellegű, mint a közszókészleté; úgy mondhatjuk, hogy állandóan új és új jelalkotás útján megy végbe.

A különböző *János*-ok között nem ugyanaz a viszony áll fenn, mint például a különböző *asztalok* között; hogy ki lesz *János* - és nem Péter -, azt minden alkalommal újra és újra tetszőlegesen döntheti el egy-egy kisebb névadó közösség;

³⁰ Benkő Loránd: A történeti személynévvizsgálat kérdései. In.: Magyar Nyelv XLV. évfolyam 244-256.o.

de hogy milyen új alakulatot nevezhetnek *asztalnak*, ezt a szó társadalmi érvényű jelentése egyszersmindenkorra meghatározza.

A személynévadás tehát nem önkényes abból a szempontból, hogy a névadásnak nem tudják okát adni.

A névadási szokások összessége, mint minden szokás, korhoz, osztályhoz kötött; a vallási nézetek, a jogi, a művészetek, a közigazgatási intézmények mind befolyást gyakorolnak rá. Mindebből kiderül, hogy a névadás igen bonyolult kapcsolatban áll szinte minden felépítmény jellegű társadalmi jelenséggel, s valószínűleg maga is felépítménynek tekinthető.

A név megkülönböztetett, de egyszersmind össze is foglalt.

A személynév kutatás nem elmaradottabb, de nem is fejlettebb, mint a magyar nyelvtudomány többi ága. Nagy hiányosságok vannak mind az anyaggyűjtésben, mind az anyagfeldolgozásban. Elméleti kérdésekről csak elvétve esett szó.

Vannak azonban biztató kezdetek, sőt eredmények is.

Első helyen mégis a mai névanyag vizsgálatának szükségességét emelné ki BERRÁR Jolán, nemcsak a nevek, hanem a névadási szokások, névdivat, ízlés tényeinek gyűjtését, sőt irányítását, a mindennapi névadás gyakorlatával való szorosabb kapcsolat kiépítését.³¹

³¹ Berrár Jolán: Személynév-kutatásunk 1945 és 1959 között. In.: Magyar Nyelv

9. fejezet

Az asszonynevek történeti áttekintése

A *nő* szó 1512-1513-ból keletkező nagyszombati kódex 74. lapján szent Anzelmusnak a teljes bölcsességről való elmélkedésében így jelenik meg:

”Ime ammeghzült tuloc es megvagatik, ime az zerelmes neő es meg meg adatic”
maga a *neő* írás is meglehetősen különös ebben az emlékből, amely az *ő* és *ö* hangot egyébként *ő*-vel jelöli.

A szóval mind *nő* mind *-né* változatban összetételek alakultak.

Tehát az előadottak szerint kétféle *-né* képzővel számolhatunk. Az egyik a mosóné, majorné, kufárné félékből *-én*: női foglalkozásnevek képzője. Ezt a nő szó analógia útján támadt változatával magyarázzuk.

A másik *Pálné, királyné, úrné*- félek *-né* toldaléka, ez a feleségnév képző. Minden valószínűség szerint a nő szónak birtokos személyragos alakjából lett.

A női foglalkozást kifejező alakulatokban kevés kivétellel, a *-né* elem szerepel, a *nő* csak szórványosan, és inkább mesterséges úton keletkezettekben.

A logikai szempontokhoz igazodó elmélkedő nyelvfejesztőt zavarta az, hogy azonos alakú elem a *-né* más-más értelemben, más-más funkciókban szerepel. Az, aki a logikai formák következetes, szabatos kifejezőjét akarta látni a nyelvben, a nyelvbéli formákban visszásnak érezte, hogy ugyanaz a *-né* alakja legyen a női foglalkozásnevek képzőjének és a feleségnév képzőnek.

A logikai rendcsinálásra való törekvésnek lett a következménye, hogy a foglalkozásnév képző *-né*t kezdték felváltani a nő szóval. A *nő*-s formák azonban jó ideig inkább az irodalmi nyelvben forogtak, a közbeszéd megtartotta a *-né*-s alakulatokat.

A múlt század közepe táján és a második felében felmerült olyan kísérlet is, amelynek feleségnév képzőül a *-né* helyett a nőt akarta alkalmazni.³²

³² Pais Dezső: A *-né* képzők. In: MNy XLVII. (1951) 3-10. o.

A *-né* képző történetét vizsgálta NÉMETH K. Bódog is és egyetért PAIS Dezső megállapításával, de másik három adatot is talált.

1. 1649: "Perneszy Ferencz Uram es haeressi akaruan Asszonyomnak es Darabos Gerhelnj holtigh ualo bekessighes sustentatit-s, mind penigh Contentatit ezecket tennj..."

2. 1682: "Ezen portiohoz nyolcz forinthig es huszon ngy pinzégh adaqualtatott és contentatit Gorinye Asszonyom in rebus mobilibus."

3. 1682: "Az relictá három Attyafianak tartozik más fél száz kőből buzat adni, mellett Guaryne Asszonyom, és Marffynye Asszonyom el csipütethessenek valamikor akargyák."

A *-né* > *ní* (írva *nj*), vagyis Gerghelné > Gerghelnj. A *é* > *í* fejlődésére bőven találunk példát a régiségben is, a népnyelvben is. A Gerghelné > Gerghelní fejlődési sor könnyen elképzelhető.

Első pillanatra nagyon tetszetősnek tűnik a *-né* > *nyé* változás, mert a *j*-zés gyakori a népnyelvben.

A palatalizált *n* nem visz közelebb bennünket a megoldáshoz.

Az a bizonyos *-nye* végződés a megszokott *-né* helyett, csak egyszer- egyszer fordul elő. A rendes alak: Guaryne, Marffyne; guary Miklosne, Marffy Sandorne; Szillaginetul (= Szilágyinétól). Más megoldás nehezebben képzelhető el, mint a népi kiejtés: *é* = *ie*.

Ilyen a mai kiejtés is: Guarynie, Marffynie.³³

A nő az osztálytársadalomban elfoglalt szerepénél fogva a férfinak volt alárendelve. A férjzett nő minden esetben férje nevét viseli.

A még férjhez nem ment lányok osztályhelyzetüknek megfelelően egy kételemű nevet viselnek: Theoreok Marta. Az özvegyek néha megtartják férjük nevét, máskor visszatérnek lánynevükhöz.

³³Németh K. Bódog: A *-né* képző története. In.: MNy, 1980. LXXVI. Évfolyam 461. o

A nő – alárendelt szerepénél fogva – nem volt családfő, s így keresztneve nem hatott utódai másodlagos neveinek a kialakulásánál. Kivételt képeznek azok az esetek, amikor a nő özvegyen maradt. Ebben az esetben gyermekei másodlagos névelemül átvehették anyjuk nevét is. Így jöttek létre az anyanevekből alakult másodlagos nevek, amelyek családnévvé is válhattak.

A XVIII. században a családnevek egyes típusai erősen hozzákapcsolódtak egy-egy társadalmi osztályhoz. Az osztályviszonyoktól erősen befolyásolt névadás ennek a korszaknak a végére már jórészt minden társadalmi rétegben meghozta az öröklődő családnevek kialakulását.

Az egyes osztályokhoz kapcsolódó családnévtípusok kialakulását ebben a korban is materiális tényezők okozták és irányították. Ekkor azonban még csak a családnevek kialakulásáról lehet szó és nem végső megszilárdulásukról, arról még nem beszélünk.

A XII. század elejével körülbelül lezártnak tekintjük azt a kort, amelyben a gazdasági és társadalmi tényezők hatása folytán az egyén egyelemű nevéhez, másodlagos névelemhez is kapcsolódik.

Az a tény azonban, hogy ez a másodlagos névelem az egyénhez is kapcsolódott, meg öröklődő, nemzedékről-nemzedékre szálló névalakulat is volt, azt eredményezte, hogy az egyén megnevezésére a keresztnéven kívül gyakran már két másodlagos névelem is rendelkezésre állott.

Ott volt ugyanis egyrészt az egyénhez mindenkor kapcsolódó ragadványnév s ott volt másrészt az apától örökölt családnév is.

A két név küzdelme az egyén s rajta keresztül utódai nevében azt eredményezte, hogy a családnevek teljes megszilárdulásáról még sokáig: a rendszeres anyakönyvezés bevezetéséig nem beszélhetünk.

Még a múlt századból is vannak példáink a családnevek spontán, minden külső erőszaktól mentes megváltoztatására.

10. fejezet

A családjogi törvény és annak módosítása

Az 1894. évi XXXI. törvénycikk a házassági jogról még nem rendelkezik a névviselésről. Az első törvényi szabályozás e tekintetben 1952-ben látott napvilágot.

Az 1952-es családjogi törvény:

26. § (1) A feleség vagy férje nevét viseli a házassági viszonyra utaló toldással, amelyhez a maga nevét hozzákapcsolhatja, vagy kizárólag a maga nevét. Ha kizárólag a maga nevét kívánja viselni, erre irányuló szándékát, a házasságkötést megelőzően az anyakönyvvezetőnek be kell jelentenie.

„A házassági viszonyra utaló toldás” természetesen a *-né* feleségnévképző.

Ennek megfelelően a *Tóth Istvánné (Nagy Mária)* és a *Nagy Mária* típusok közül választhatott a menyasszony.

E két hivatalos forma mellett azonban a gyakorlatban több megnevezés volt jelen már ebben az időben is:

1. *Tóth Istvánné*
2. *Tóthné*
3. *Tóth Istvánné Nagy Mária* (a gyakran máig közbetoldott sz. vagy szül., azaz "született" nemcsak fölösleges, hanem magyartalan is, hiszen a német geb., geboren utánezata; a hivatalos nyelvi Nagy Mária, férjezett Tóth Istvánné formában férjezett úgyszintén fölösleges és magyartalan, a német verehelichte volt a mintája;
4. *Tóthné Nagy Mária*
5. *T. Nagy Mária*
6. *Nagy Mária*
7. (ez a mód a mai nap nemigen használatos, de nyelvhelyességi szempontból nem lehet kifogásolni, sőt a nők egyenjogúságának tett engedményül föl lehetne újítani)
Nagy Mária Tóth Istvánné
8. ennek rövidebb változata: *Nagy Mária Tóthné*
9. háromszáz éve még élt nyelvünkben az a változat is: *Tóth Istvánné Mária* (ezt is bátran használhatnánk)
10. *Tóthné Mária*

Ez a választékbővítés csak abból az egy szempontból örvendetes, hogy hivatalossá teszi a 3. típust, amely minden követelményt kielégít.

Az 1952. évi magyar családjogi törvény megengedi az asszonyoknak, hogy hivatalosan is leánynevüket viselhessék. Ezzel a lehetőséggel azonban az ismeretes társadalmi előítéletek miatt még mindig csak kevés nő él.

A családjogi törvény 1974. évi módosítása az asszonynévtípusok számát négyre emeli eszerint.

26. § (1) A feleség a házasságkötés után választása szerint

a) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy *(Tóth Istvánné Nagy Mária)*

b) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez, a maga teljes nevét hozzákapcsolja, vagy *(Tóthné Nagy Mária)*

c) férje családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét, vagy *(Tóth Mária)*

d) kizárólag a maga teljes nevét viseli. *(Nagy Mária)*

Az 1952-es családjogi törvény 2002-es törvénymódosítás:

A 2002-es törvénymódosítás óta van rá lehetőség, hogy a férj is felvegyen házassági nevet.

1. § A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény a következő 25. §-sal egészül ki:

„25. § (1) A feleség a házasságkötés után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) a férje teljes nevét viseli a házasságra utaló toldással, amelyhez a maga teljes nevét hozzákapcsolhatja, vagy

c) a férje családi nevét viseli a házasságra utaló toldással és ehhez a maga teljes nevét hozzákapcsolja, vagy

d) a férje családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.

(2) A férj a házasságkötés után

a) kizárólag a maga teljes nevét viseli, vagy

b) a felesége családi nevéhez hozzákapcsolja a saját utónevét.

(3) A férj, illetve a feleség a házasságkötés után házassági névként családi nevüket is összekapcsolhatja, hozzáfűzve a saját utónevét.

Mínt hogy így módon az asszonynevformák már tényleges választás eredményei, s a törvénymódosítás óta eltelt most már több év, az eközben bekövetkezett társadalmi változások a nők társadalmi szerepének és helyzetének jelentős módosulása szinte magától értetődően kínálja az asszonynev használat új szempontú vizsgálatát, nevezetesen a névanyag szociológiai-szociolingvisztikai változókkal történő felmérését.

2004. január 1-je után történt házasságokra, illetve születésekre vonatkozó szabályok:

A családjogi törvény 2004. január 1-je után lehetővé teszi a vegyes családi nevek viselését. Kovács Anna és Szabó András példáján levezetve az alábbi lehetőségek közül lehet választani:

A feleség:

- megőrizheti eredeti nevét (Kovács Anna)
- felveheti férjéét a -né megjelöléssel (Szabó Andrásné)
- használhatja a kettőt egymás után (Szabó Andrásné Kovács Anna, vagy Szabóné Kovács Anna)
- választhatja összekapcsolva mindkettőjüket (Szabó-Kovács Anna, vagy Kovács-Szabó Anna)
- viselheti egyszeres (Szabó Anna), vagy kettős változatban csak a férjéét is (Szabóné Szabó Anna)

A férj:

- megtarthatja eredeti nevét (Szabó András)
- felveheti felesége családi nevét (Kovács András)
- használhatja a kötőjellel összekapcsolt változatokat (Szabó-Kovács András vagy Kovács-Szabó András)

A magyar asszonynevek nyelvtudományi vizsgálatára főleg a 60-as évektől terelődött rá a figyelem, s ez nyilván nem véletlen, hanem összefüggésben van a nő egyenjogúságának és társadalmi helyzetbeli változásának egyre erősödő kibontakozásával.

11. fejezet

Egy budapesti kutatás eredménye

Az asszonynevekkel kapcsolatosan előzményként említjük FERCSIK Erzsébet³⁴ 1991-ben a IV. névtani konferencián tartott előadását, melyben a hévizgyörki asszonyneveket tekintette át a házasságkötés időpontjának függvényében.

Az asszonynévhasználat vizsgálatában az anyaggyűjtés legegyszerűbb a hivatalosan vezetett házassági anyakönyvi adatlapok alapján történhet, melyek tartalmazzák, azokat az úgynevezett, független változókat, amelyek viszonyában a nyelvi változókat, esetükben a neveket vizsgálni érdemes, nevezetesen: a lakóhelyet, az életkort, a házasságkötés idejét, az iskolai végzettséget, valamint a foglalkozást.

Jóllehet az asszonynevek esetében a választás, például a keresztnévváltozásokhoz képest meglehetősen szűk körből történik és ráadásul készen kapott névelemek variálódhatnak, hiszen saját és társuk nevét nem válogathatjuk meg a megfelelő név kiválasztása feltételezésem szerint komplex, és sokrétű folyamat lehet.

A függő változók a névtípusok, azaz még egyszer:

1. Szabó Lászlóné
2. szabó Lászlóné Tóth Éva
3. Szabóné Tóth Éva
4. Szabó Éva
5. Tóth Éva
6. egyéb

Összesen 298 adatközlő adataival rendelkezik LACZKÓ Krisztina:

1.	104	35 %
2.	1	0,3 %
3.	122	41 %
4.	31	10,5 %
5.	38	12,7%
6.	2	0,6 %

³⁴ Fercsik Erzsébet: Feminista kísérletek-avagy, mi is a helyzet az asszonynevek körül Hévízgyörkön? MND. 100. Budapest, 1992. 63-67. o.

A leggyakoribb tehát a Szabóné Tóth Éva forma, mely ún. „kompromisszumos megoldásnak” tűnik, a hagyományörzés és a személyiség érvényre juttatásának összeegyeztetését láthatjuk a névben, nem lehet véletlen, tehát az, hogy ma a legdivatosabb.

Második a gyakoriság szempontjából a Szabó Lászlóné forma.

Egyetlen adatközlő választotta a leghosszabb Szabó Lászlóné Tóth Éva változatot, ketten külön kérvénnyel elintézték, hogy az egyébként nem hivatalos Szabó Tóth Éva névformát viselhessék.

Az életkor tekintetében közel azonos a százalékos megosztás. Anya és lánya hasonló névformát viseltek.

Mivel az 1974. előtti névválasztásokat nem vizsgálta, így az azóta eltelt idő függvényében négy cellát látszik érdemesnek felvenni.

1. 1974-1979	27 adatközlő
2. 1980-1985	59
3. 1986-1989	86
4. 1990-1995	127

A legkorábban 1974-1979 házasságot kötöttek esetében még a hagyományos Szabó Lászlóné forma dominál egyértelműen, hiszen ahhoz, hogy egy ilyenfajta törvénymódosítás hatni tudjon bizonyos időnek nyilvánvalónak el kell telnie.

A következő öt évben azonban már azt látjuk, hogy Szabóné Tóth Éva forma és a hagyományos típus kiegyenlítődik, ám a másik két típus még elenyésző.³⁵

³⁵ Laczkó Krisztina: A mai asszonynévhasználat Budapesten. In.: Nyr. 120 (1996) 161. o.

12. fejezet

Bodroghalom asszonynévváltozatai 1946 és 2007 között

	Tóth Istvánné a típus	Tóthné Nagy Mária b típus	Nagy Mária c típus	Tóth Mária d típus	Tóth Istvánné Nagy Mária e típus	Tóth - Nagy Mária f típus	Nagy - Tóth Mária g típus
1946. dec.31.	17						
1947. dec.31.	32						
1948. dec.31.	30						
1949. dec.31.	24						
1950. dec.31.	25						
1951. dec.31	24						
1952. dec.31	25						
1953. dec.31	25						
1954. dec.31	13						
1955. dec.31	88						
1956. dec.31	33						
1957. dec.31	24						
1958. dec.31	17						
1959. dec.31	13						
1960. dec.31	27						
1961. dec.31	19						
1962. dec.31	10						
1963. dec.31	14						
1964. dec.31	20						
1965. dec.31	10						
1966. dec.31	14						

	Tóth Istvánné a típus	Tóthné Nagy Mária b típus	Nagy Mária c típus	Tóth Mária d típus	Tóth Istvánné Nagy Mária e típus	Tóth - Nagy Mária f típus	Nagy - Tóth Mária g típus
1967. dec.31	18						
1968. dec.31	8						
1969. dec.31	23						
1970. dec.31	12						
1971. dec.31	9						
1972. dec.31	24						
1973. dec.31	22						
1974. dec.31	22						
1975. dec.31	16						
1976. dec.31	13						
1977. dec.31	14	1					
1978. dec.31	13	1					
1979. dec.31	23	2					
1980. dec.31	11						
1981. dec.31	5	1		1			
1982. dec.31	11	1					
1983. dec.31	7						
1984. dec.31	7	2					
1985. dec.31	7	1					
1986. dec.31	11	4					
1987. dec.31	7	2					
1988. dec.31	5	1					
1989. dec.31	13	2					

	Tóth Istvánné a típus	Tóthné Nagy Mária b típus	Nagy Mária c típus	Tóth Mária d típus	Tóth Istvánné Nagy Mária e típus	Tóth - Nagy Mária f típus	Nagy - Tóth Mária g típus
1990. dec.31	7	2					
1991. dec.31	5	1					
1992. dec.31	4	3					
1993. dec.31	5	2					
1994. dec.31	2	3					
1995. dec.31	2	1					
1996. dec.31	-	3					
1997. dec.31	1	2					
1998. dec.31	2	6					
1999. dec.31	-	5					
2000. dec.31	1	1					
2001. dec.31	5	2					
2002. dec.31	-	1					
2003. dec.31	-	1					
2004. dec.31	-	-					
2005. dec.31	1			1			
2006. dec.31	1	1					
2007. aug.31	1						

Bodroghalomban az anyakönyvezés 1946-ban indult el. Az első családjogi törvény megjelenéséig 215 házasság köttetett. 1954-től a második családjogi törvény megjelenéséig, 1974-ig 427 házasságkötés volt.

2002-ig 248 házasság született és a családjogi törvény 2004-es módosításától 6 házasságkötés volt Bodroghalomban.

1946-1976-ig csak a Tóth Istvánné forma érvényesült egyedülként.

A 1974-es törvénymódosítás után már 50 nő választotta a Tóthné Nagy Mária típust és 1 fő a Tóth Mária típust és 376-an maradtak a Tóth Istvánné formánál.

A 2002 után kötött házasságok közül 3 fő választotta a Tóth Istvánné típust, ketten a Tóthné Nagy Mária típust és 1 fő a Tóth Mária típust.

n= adatközlő

I.1946 - 1952 II. 1953 - 1974 III. 1975 - 1994 IV.1995 - 2002 V.2003 - 2007

n=177

n= 465

n=227

n=32

n= 6

a,	177 (100%)	465 (100%)	186 (81%)	11 (34%)	3 (50%)
b,	-	-	40 (17%)	21 (66%)	2 (30%)
c,	-	-	-	-	-
d,	-	-	1(2%)	-	1 (20%)
e,	-	-	-	-	-
f,	-	-	-	-	-
g,	-	-	-	-	-

A legkorábban házasságot kötöttek még a hagyományos Tóth Istvánné formulát választották. A családjogi törvény hatályba lépéséig a házasságkötések 100%-ában a Tóth Istvánné forma érvényesült.

A harmadik időintervallumban az 1952-es családjogi törvény 1974-es módosítása után már 40 adatközlő választotta a b típusú Tóthné Nagy Mária típust és egy fő a Tóth Mária típust. Ebben az esetben egy külföldi nő kötött házasságot egy magyar állampolgárságú férfival.

1995 - 2002 -ig 32 adatközlő volt és 11-en a hagyományos Tóth Istvánné típust választották és 21-en a Tóthné Nagy Mária típust.

2003 és 2007 között nagyon kevés adatközlő volt összesen 6 fő, ebből hárman választották a Tóth Istvánné típust, ketten a Tóthné Nagy Mária típust és egy fő választotta a d típust, vagyis a Tóth Mária formulát.

Az első két időintervallummal nem nagyon érdemes foglalkoznunk, mert egyértelmű volt a névválasztás, hiszen egy kis faluban ez volt a névdivat.

A harmadik és a negyedik szakaszban az 1974-es törvénymódosítás már változásokat hozott.

A hagyományos névforma már inkább háttérbe szorul és megjelennek más típusok is.

A társadalmi változások megtették hatásukat, már többen választották az akkor még nem egészen hagyományos Tóthné Nagy Mária típust.

A 2003-tól 2007-ig terjedő szakaszban már egy harmadik típus is megjelenik a Tóth Mária típus. A fiatalok előszeretettel választják a nyugati mintára megalkotott típust.

Az össze házasságkötések száma 907.

Az összes házasságkötések:

I. 1946 - 1952: 19. 5%-a

II. 1953 - 1974: 51.2%-a

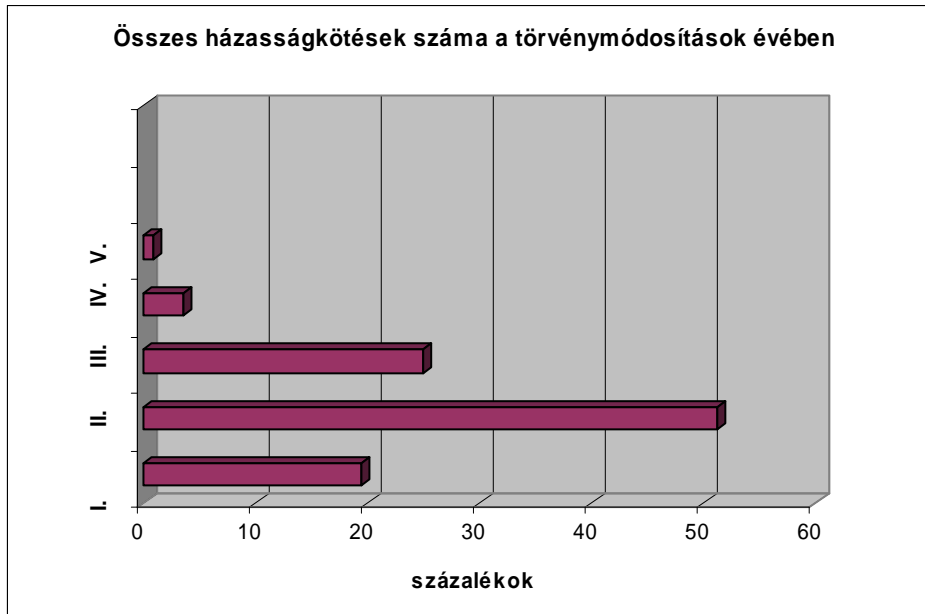
III. 1975 - 1994: 25%-a

IV. 1995 - 2002: 3.5%-a

V. 2003 - 2007: 0. 8 %-a kötött.

A második időtartam alatt kötötték a legtöbb házasságot, az összes házasságkötések több mint felét 51. 2%-ot. Látható, hogy ez a legnagyobb időintervallum is, viszont a második két időtartam alatt közel nem kötött annyi házasság, pedig közel ugyanannyi időt ölel fel. Ez a népesség eloszlással magyarázható.

Az egyértelműen látható, hogy 2002-2007 rendkívül kevés házasság kötött, láthatjuk hogy 6 év alatt 7 házasság. Ezt az előregedő társadalommal magyarázható és a fiatalok elvándorlásával.

A különböző névformák alapján az összes házasságkötések az

- a, 842-en választották a Tóth Istvánné típust (92.8%)
- b, 63-an választották a Tóthné Nagy Mária típust (6%)
- c, nem választották
- d, 2-en választották a Tóth Mária típust (1. 2%)
- e, nem választották
- f, nem választották
- g, nem választották.

I. korosztály	II. korosztály	III. korosztály	IV. korosztály	V. korosztály
16-20 év	21-25 év	26-30 év	31-35 év	36- év fölött
485	305	60	25	32
házasságkötés	házasságkötés	házasságkötés	házasságkötés	házasságkötés

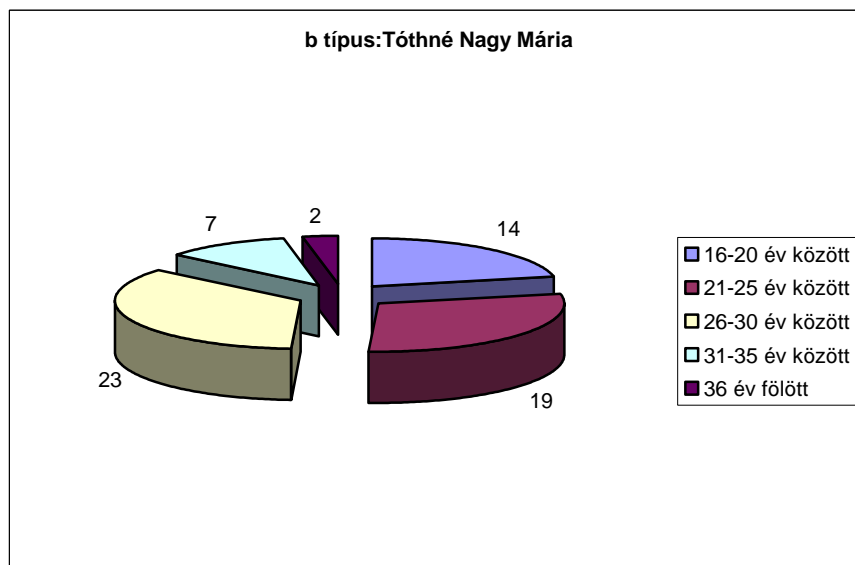
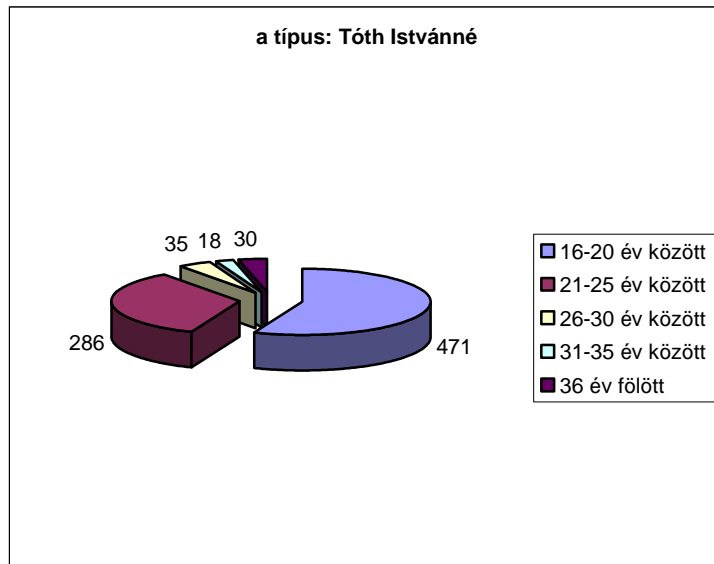

A korosztályos megosztásban 5 korcsoportot vizsgáltam.

16-20, 21-25, 26-30, 31-35 és 36 év fölötti házasságkötések.

Az első korcsoportban 16-20 év között férjhez ment nők száma 485, a második, 21 és 25 éves koruk között férjhez ment nők száma 305. A harmadik korcsoportba 60, a negyedikben 25 és az utolsó korcsoportban férjhez ment nők száma 32 volt.

<i>Életkor</i>	<i>a</i>	I.	II.	III.	IV.	V.
<i>házasságkötéskor</i>		korosztály	korosztály	korosztály	korosztály	korosztály
<i>Korosztály</i>		16-20 év	21-25 év	26-30 év	31-35 év	36- év fölött
<i>Házasságkötések száma</i>		485 házasságkötés	305 házasságkötés	60 házasságkötés	25 házasságkötés	32 házasságkötés
<i>a típus</i>		471 nő választotta ezt a típust	286 nő választotta ezt a típust	35 nő választotta ezt a típust	18 nő választotta ezt a típust	30 nő választotta ezt a típust
<i>Tóth Istvánné</i>						
<i>b típus</i>		14 nő választotta ezt a típust	19 nő választotta ezt a típust	23 nő választotta ezt a típust	7 nő választotta ezt a típust	2 nő választotta ezt a típust
<i>Tóthné Nagy Mária</i>						
<i>d típus</i>				2 nő választotta ezt a típust		
<i>Tóth Mária</i>						

Az összesített táblázatból egyértelműen kiderül, hogy falun nem divat az, hogy a nők megtartsák leánykori nevüket. Nagy többségük a férj nevét vette fel.

Az is kiderül a táblázatból, hogy a 35 éves koruk után férjhez ment nők nagyrészt felvették a férj nevét vagy a férj vezetéknévét és a saját leánykori nevüket kombinálták össze.

Összegzés

Az adatok elemzéséből az tűnik ki, hogy a falu zártabb közössége jobban ragaszkodik a hagyományokhoz, a törvényi változások által biztosított lehetőségeket kevésbé használták ki. Ez magyarázható a falu átlagéletkorával is, amelyik eléggé magas, így az idősebb generáció által vallott értékek, szokások sokkal dominánsabb helyzetben vannak.

Számomra két érdekes eredménye volt a kutatásnak. Az egyik az, hogy egyetlen megházasodott nő sem tartotta meg a leánykori nevét. Ennek talán az lehet az oka, hogy az ilyen választás a férjhez nem ment nőkkel helyezné egy csoportba, legalábbis nyelvi szinten. Ez pedig, egy ilyen közösségben viszonylag alacsony társadalmi presztízzsel kapcsolódik össze. Nem véletlen, hogy a budapesti kutatás adatai szerint ott jóval többen választották ezt a lehetőséget.

A másik érdekes eredmény az volt, hogy a „Tóthné Nagy Mária” névhasználati forma nem tudta kiszorítani a „Tóth Istvánné” formát. A budapesti vizsgálat adatai szerint többen választják az előbbi lehetőséget, nálunk viszont még az elmúlt 10-15 évben is az utóbbi névfelvételt részesítik inkább előnyben. Én ezt azzal tudom magyarázni, bár ez csupán egy felvetés, hogy ez a közösség még inkább férfiközpontú, és a női egyenjogúságot jobban kifejező névfelvételi formák nem könnyen terjednek.

Mindazonáltal úgy gondolom, hogy azok a tényezők, amelyek korábban a rossz megközelíthetőség miatt a település viszonylagos elzártságát eredményezték, és nehezítették az új életfelfogás, az új életvezetési minták átvételét, lassan elenyésznek, bár a hagyományos kultúra és életforma erejét sohasem lehet teljesen leírni.

Általános tanulságként pedig számomra az adódott, hogy a névhasználat elemzése olyan szociológiai összefüggéseket hozott felszínre amelyek révén jobban meg tudtam ismerni szülőfalum lakóinak gondolkodását, életfelfogását.

Felhasznált irodalom

Az 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

Az 1974. évi I. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról.

A 2002. évi XLIV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról.

Anjoukori Okmánytár, Szerkesztő: Nagy Imre, Budapest, 1884.

BÁRCZI GÁZA (1958): *Megnyitó, Névtudományi Vizsgálatok*, Budapest

BENKŐ LORÁND (1949): *A régi magyar személynévadás*, Budapest

BENKŐ LORÁND: *A történeti személynévvizsgálat kérdései*, In.: Magyar Nyelv XLV. évfolyam

BERRÁR JOLÁN: *Személynév-kutatásunk 1945 és 1959 között*, In.: Magyar Nyelv

Dica LVI. 4. 68. 109. Országos Levéltár.

FEHÉRTÓI KATALIN (1969): *A XIV. századi megkülönböztető nevek Budapest*, in.: Nyelvtudományi Értesítő 68.sz.

FERCSIK ERZSÉBET (1992): *Feminista kísérletek-avagy, mi is a helyzet az asszonynevek körül Hévízgyörkön?* MND. 100. Budapest

FERENCZY GÉZA (1972): *Férjes nőink névviselése és egyenjogúságuk*, in.: Magyar Nyelv LXVIII. évfolyam

Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára: Bodroghalom szócikk

HAJDÚ MIHÁLY (2003): *Válogatott tanulmányok*, Budapest

HAJDÚ MIHÁLY (1980- 1986): *A személynevek és az egyéb tulajdonnevek gyűjtése, kutatása* In.: Névtudomány és művelődéstörténet 183. sz

HEGEDŰS ATTILA (1999): *Mi a tulajdonnév?* In.: Névtani értesítő 21.sz., Budapest

HEXENDORF EDIT(1963): *A nőket jelölő névformák használatának kérdéséhez.* In: *Magyar Nyelvőr.* 87. Budapest.

<http://www.belfoldiutazas.hu>

Ismerjük meg szülőföldünket! A Megyei Tanács VB Népművelési Osztályának kiadása, 1995.

J.SOLTÉSZ KATALIN (2003): *A tulajdonnév funkciója és jelentése.* Budapest.

KÁLMÁN BÉLA (1989): *A nevek világa,* Debrecen

KIEFER FERENC: *Mi a tulajdonnév?* In.: Névtudomány és művelődéstörténet

LACZKÓ KRISZTINA (1996): *A mai asszonynévhasználat Budapesten.* In: *Magyar Nyelvőr.* 120. Budapest.

LADÓ JÁNOS: *Mi a magyar családnév?* In.: Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 160.sz.

Magyarország vármegyéi és városai. Zemplén vármegye. Szerkesztő: Borovszky Samu. Budapest, 1905.

MÁLYUSZ ELEMÉR (1956): *Zsigmond-kori Okmánytár,* Budapest

mnytud.arts.klte.hu/onomural/gb/volumes/ou3/eredetiek/11-kristo-m.doc

NÉMETH K. BÓDOG (1980): *A -né képző történetéhez.* In: *Magyar Nyelv.* 76. Budapest.

NOAM CHOMSKY (1968): *Nyelv és elme*, Budapest

PAIS DEZSŐ (1951): *A -né képzők*. In: *Magyar Nyelv*. 47. Budapest.

PLÉH CSABA (1998): *A mondatmegértés a magyar nyelvben*, Budapest

SZABÓ T. ATTILA (1972): *Nyelv és múlt*. Válogatott tanulmányok, cikkek III.,
Bukarest

TOLCSVAI NAGY GÁBOR (1995): *Posztmodern névadás (A névjelleg változása)*
In.: *Névtudomány és művelődéstörténet II.* kötet